

Catedrala romano-catolică din Alba Iulia (arheolog Radu Heitel)

Din 30 martie și pînă la data de 12 august 1972 s-au executat săpături în interiorul catedralei romano-catolice din Alba Iulia. Cu această campanie s-au încheiat cercetările în interiorul catedralei, începute în anul 1968. Principalele lor rezultate sînt următoarele:

— identificarea resturilor unor clădiri romane datate în secolele II și III e.n.;

— identificarea unui strat arheologic marcînd epoca prefeudală, în care s-au găsit urme de locuire și materiale ceramice databile în secolele IV—VI și X;

— s-a putut stabili faptul că baptisteriul (rotundă cu absidă semicirculară), unul din cele două monumente medievale care preced actuala catedrală (din sec. al XIII-lea), din punct de vedere constructiv și planimetric, s-a constituit prin adosarea unei abside semicirculare la planul circular al unui turn din epoca romană.

— s-a precizat, aproape în mod complet, planul primei basilici (basilică trinavată cu absidă semicirculară), al doilea monument medieval care precede actuala catedrală. Pe baza unor situații stratigrafice clare și în funcție de materialul ceramic descoperit — in situ — basilica (catedrala I) a fost datată în a doua jumătate a secolului al XI-lea;

— s-a format, datorită numeroaselor descoperiri efectuate atît în cursul cercetărilor cît și în cursul lucrărilor șantierului de restaurare, un lapidariu al șantierului. În cadrul acestui lapidariu au fost pînă acum identificate 24 de piese romane și 102 medievale.

Pentru anul 1973 sînt planificate, în continuare, săpăturile la exterior.

Mănăstirea Bistrița — comuna Vișoara — jud. Neamț.

(arheologi Lia Milencovici Bătrîna și Adrian Bătrîna)

Săpăturile arheologice din anul 1972 s-au efectuat în luna septembrie.

Rezultatele au confirmat existența unui turn-clopotniță anterior celui construit de Ștefan cel Mare în 1498, plasat între biserică și turnul-clopotniță construit la sfîrșitul secolului al XV-lea.

Un sondaj efectuat pe latura de sud a zidului de incintă, a arătat că în această zonă au existat pînă în secolul al XVI-lea construcții de lemn dezafectate prin foc.

În această zonă a fost descoperit un tezaur din piese de argint din secolele XVI—XVII.

Biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului

(arheolog Alexandru Bogdan)

În secțiunile arheologice executate în interiorul bisericii a fost descoperită fundația laturii de vest a unei biserici de zid, databilă în veacurile XIV—XV.

În vestul acesteia s-a ridicat la începutul sec. al XVI-lea, o altă biserică (faza Neagoe Basarab), ale cărei limite de est și vest au fost precizate. Au fost descoperite morminte din veacurile XV—XVIII.

În paraclisul sudic au fost descoperite fundații anterioare sec. XVIII. Cercetările vor continua.

Șantierul Cetatea Tg. Mureș

(arheolog Alexandru Bogdan)

Au fost efectuate cercetări arheologice în zona Bastionului Măcelarilor din colțul de nord-est al cetății. Bastionul a fost datat pe cale arheologică în veacul al XVII-lea. A fost identificat planul unor construcții și amenajări anexe bastionului. În zidul bisericii, un sondaj arheologic a stabilit con-

temporaneitatea construirii corului și navei bisericii din secolele XIV—XV.

Fosta mănăstire Căluș — comuna Oboga — jud. Olt

(arheolog Voica Maria Pușcașu)

Au fost executate două secțiuni în patru case dispuse în zona vestică a incintei mănăstirești și perimetrice bisericii; s-au dezvoltat resturi de ziduri ale celor două pridvoare, adăugate succesiv bisericii, precum și ale unei construcții cu beciuri amplasată pe direcția N-S la cca 10 m vest de biserică actuală.

În interiorul bisericii a fost executată o secțiune ce a identificat stratificarea corespunzătoare momentului construirii bisericii și de amenajare a pardoselii inițiale.

Cercetările au prilejuit constatarea că depunerile din întreaga arie cercetată la exteriorul bisericii au fost răzuite într-un moment anterior anului 1859.

Mănăstirea Comana — comuna Comana, jud. Ilfov.

(arheologi Lia Milencovici Bătrîna și Adrian Bătrîna)

În anii 1971—1972 s-au efectuat cercetări în incinta fostului complex mănăstiresc Comana, urmărindu-se stabilirea fazelor de construcție ale bisericii actuale cît și dinamica organizării incintei. Principalele rezultate sînt următoarele:

— s-a stabilit existența unui nivel de viațuire neolitic;

— s-a identificat pe latura de sud a incintei fundația unei biserici de lemn cu absidă poligonală și navă dreptunghiulară, mai veche decît cea ridicată în 1588 de Radu Șerban, și care pare a fi ctitoria lui Vlad Tepeș. Cercetarea parțială a necropolei organizată în jurul acestei biserici a avut drept rezultat recoltarea de materiale (monede, podoabe, ceramică), care ne permit să încadrăm funcționarea ei între a doua jumătate a secolului al XV-lea și sfîrșitul secolului al XVI-lea. Contemporane cu biserică mai sus-amintită, au fost descoperite urmele unor chilii construite pe tălpi de lemn.

— stabilirea a trei etape de construcție și refacere a bisericii de zid ridicată la sfîrșitul secolului al XVI-lea după cum urmează: într-o primă etapă se construiește o biserică de plan treflat compusă din altar, naos și pronaos, la începutul secolului al XVIII-lea, se adaugă un pridvor pentru ea la mijlocul secolului al XIX-lea să fie refăcute din temelie naosul, altarul și pridvorul.

În incinta mănăstirii au mai fost surprinse ruinele unor construcții (chilii și clădiri cu caracter gospodăresc) plasate pe latura de est și de sud cît și ale turnului-clopotniță, construit în 1588.

Mănăstirea Cotmeana — comuna Cotmeana — jud. Argeș

(arheologi Lia Milencovici Bătrîna și Adrian Bătrîna)

Săpăturile au fost efectuate în perioada mai—august 1972, fiind cercetate următoarele obiective și zone:

1. Biserica a fost cercetată în întregime, împreună cu perimetrul înconjurător. S-a stabilit existența unei biserici compusă din altar, naos și pronaos mai veche decît ctitoria lui Mircea cel Bătrîn. Acesta o refăce din temelie, retrăgînd spre vest absida altarului și adăugînd un pridvor deschis pe cele trei laturi.

Necropola organizată în jurul bisericii cuprinde morminte din sec. XIV—XIX.

2. Zona de est a incintei a relevat existența fundațiilor din bolovani de rîu și ale unui turn-clopotniță sîmșind în secolele XIV—XV cît și a unui orizont de morminte încadrat cronologic între secolele XIV—XVIII și suprapus de un corp de chilii ridicat la sfîrșitul secolului al XVIII-lea.

3. Latura de sud a incintei a pus în evidență existența a trei etape de construcție:

— un corp de chilii de primă epocă, construit pe tălpi de lemn, dezafectat ca urmare a unui incendiu;

— un al doilea nivel de chilii, de asemenea de lemn ridicat pe fundații din bolovani de rîu, a cărui distrugere se leagă de evenimentele din 1510;

— în secolul al XVI-lea se ridică un ultim corp de chilii din cărămidă ce vor suporta reparații în sec. XVII și XVIII. În a doua jumătate a sec. al XVIII-lea aceste construcții sînt dezafectate, necropola extinzîndu-se și în această zonă.

4. Parțial, a fost cercetat și exteriorul laturii de est a incintei. Într-o primă fază, traseul zidului de incintă nu este mai vechi de prima jumătate a sec. al XVI-lea. Pînă la această dată mănăstirea dispunea de o îngrăditură din birne de lemn, plasată la aproximativ 8 m spre est de zidul de incintă actual. Locuința descoperită între zidul actual de incintă și îngrăditura de lemn constituie o dovadă în plus în sprijinul acestei realități.

Cetatea Făgăraș — orașul Făgăraș — jud. Brașov

(arheologi Voica Maria Pușcașu și Nicolae Pușcașu)

Au fost executate patru secțiuni perpendiculare pe zidul nordic al incintei centrale a cetății, toate dispuse în încăperile de la parterul corpului de clădire, adosat acestui zid. Deși depunerile arheologice se află sub nivelul unei active și abundente pinze de apă freatică, s-a pătruns cu săpăturile pentru prima oară, pînă la solul viu situat la mare adîncime. S-au identificat stratificările datorate momentului zidirii incintei centrale a cetății, moment databil — pe baza materialelor ceramice recoltate pînă acum în săpături — în prima jumătate a secolului al XV-lea. Sub aceste stratificări au fost descoperite vestigiile unei fortificații de lemn distrusă prin incendierea la o dată anterioară fundării cetății de zid. Materialul ceramic descoperit pe nivelul de călcare, corespunzător fortificației de lemn, indică funcționarea acesteia în secolul al XIII-lea.

Urmează ca viitoare cercetări să aducă date complementare relative la tipologia și proporțiile fortificației de lemn, apoi precizări cronologice referitoare la momentul construcției și momentul incendiului ei.

Biserica evanghelică Sf. Margareta din Mediaș

(arheolog Mariana Beldie)

Săpăturile arheologice au început în 1971 cu executarea unor secțiuni în corul bisericii. În 1972 s-au extins săpăturile în navă, colaterale și în sacristie.

Cele mai vechi urme de viațuire datează din epoca hallstattiană. S-a identificat un cimitir din sec. XII—XIII (unele morminte cu inele de tîmplă), anterior primei biserici. S-au descoperit fundațiile unor construcții eclesiastice anterioare bisericii actuale. În prima fază de construcție biserică se compunea dintr-un cor a cărui absidă avea trei laturi și era flancat la nord și sud de 2 încăperi. Acestui cor i se adosează spre vest o navă. În sec. XIV corul este demolat și înlocuit cu altul de dimensiuni mult mai mari, avînd o sacristie spre nord. În sec. XV începe ridicarea bisericii actuale, care la rîndul ei cunoaște mai multe faze de construcție.

Săpăturile arheologice urmează să fie extinse și în curtea bisericii.

Mănăstirea Polovragi — jud. Gorj

(arheolog Gheorghe I. Cantacuzino)

Cercetările executate în afara incintei, pe latura de vest, au scos la iveală resturile unor încăperi anterioare construcțiilor actualei incinte. În sondele efectuate lîngă

biserică s-a constatat că fundația laturii de nord a altarului se suprapune resturilor unui lăcaș anterior (găsite în 1971, lângă fundația altarului). Pridvorul și pronaosul actualei biserici aparține aceleiași faze de construcție.

Palatul brîncovenesc din Potlogi (arheolog Mariana Beldie)

S-au deschis o serie de șanțuri în zona S-V a incintei palatului, unde cercetările din 1965—1966 (conduse de dr. doc. G. Cantacuzino) au stabilit planul unei clădiri cu o suită de arce pe pile pe fațada estică. Clădirea (21,50×9,00 m) nu are compartimentări; a avut probabil funcția de grajd.

În aceeași zonă a fost surprins probabil un loc de prelucrare a pietrei pentru palat.

S-a descoperit un bordoi cu 2 cuptoare, datînd din sec. XIV—XV.

Săpăturile arheologice de la Mănăstirea Putna (1972)*

(arheologi Mircea Matei, Nicolae Pușcașu și Voica Pușcașu)

*) Colectivul de cercetare arheologică de la Mănăstirea Putna în 1972 a fost alcătuit din: I. Nestor (responsabil), Mircea Matei (responsabil adjuncț), Nicolae Pușcașu, Alexandru Rădulescu, Elena Buzăneț, Voica Pușcașu, Gh. I. Cantacuzino, Grigore Poit.

În campania de săpături arheologice din anul 1972 de la Mănăstirea Putna, s-a insistat asupra cercetării zonei de nord a incintei, în mod special practicîndu-se însă cîteva sondaje foarte bogate în rezultate — și pe latura de sud a acesteia (în cuprinsul corpului actual de clădiri). Cercetarea zonei din preajma „Turnului tezaurului” (latura de vest a incintei) a avut un caracter limitat, în funcție de obiectivul stratigrafic urmărit și realizat.

Zona de nord

Zona de nord a incintei mănăstirii, mai exact suprafața cuprinsă între biserică și corpul nordic de chilii, a făcut obiectul unei ample cercetări, la capătul căreia s-a dovedit că aci s-au păstrat în condiții inegale, dar în general bune, consistente urme ale unor construcții a căror destinație pare să fie fost, invariabil, aceea de slujii drept adăpost comunității monahale putnene. Înscrîndu-se cronologic, între secolele XV—XIX, aceste construcții au ocupat o suprafață de peste 700 mp, succesiunea lor pe verticală putînd fi urmărită, de cele mai multe ori, fără greutate.

Ca regulă generală, construcțiile au fost dispuse la o distanță de circa 6—7 m de zidul nordic de incintă din sec. XV al Mănăstirii Putna (demolat și refăcut alături și pe

alte fundații în sec. XVII), între construcțiile arătate și zidul de incintă rămînd în permanență un spațiu liber, în care numai în foarte puține cazuri s-au amenajat construcții ușoare și de mici dimensiuni.

Cel mai vechi nivel de chilii identificat în zona de nord a incintei datează din perioada anterioară incendiului din 1484. Lui îi urmează un al doilea, reprezentat de o construcție de mari dimensiuni extrem de îngrijit lucrată, prevăzută cu podele din mortar de var. Această construcție a dăinuit pînă în sec. XVII, cînd, în cadrul lucrărilor ample legate de rezidirea bisericii și ridicarea unui nou zid de incintă, a fost și ea probabil reamenajată. Nivelurile următoare de locuire (în număr de trei) dintre care cel mai notabil este acela datînd din sec. XVIII (și datorat neîndoiește inițiativelor constructive ale lui Iacob Putneanu) sînt reprezentate exclusiv de construcții din lemn, în legătură cu ele meritînd a se face doar mențiunea că se suprapun înscriindu-se planimetric în aceleași suprafețe, cu diferențe măsurabile în centimetri.

Zonele de vest și sud

1. În zona de vest (suprafață săpată 48,00 mp), s-a precizat nivelul arheologic corespunzător momentului fundării Turnului tezaurului și a zidului vestic al incintei inițiale a mănăstirii, reconfirmîndu-se datarea acestui moment în secolul al XV-lea și caracterul lui ulterior în raport cu cel al zidirii bisericii construite în anii 1466—1469 de către Ștefan cel Mare.

2. În zona de sud a incintei, sub corpul de chilii ridicat în secolul al XIX-lea, au fost descoperite, prin sondaje, ziduri ce se mai păstrează în parte pe înălțimi de 1,5—2 m. Ele aparțin unui complex de construcții monumentale din perioada timpurie a funcționării mănăstirii (suprafața săpată 66,03 mp). Tipologia, funcționalitatea și datarea mai restrînsă a acestor construcții urmează a fi stabilite pe parcursul extinderii săpăturilor de cercetare.

În toată aria imediat învecinată bisericii, s-au executat, pe o suprafață de 596,20 mp, săpături de degajare pînă la nivelul datorat refacerii monumentului în secolul al XVII-lea.

Biserica Stelea — Tîrgoviște, jud. Dîmbovița (arheolog Gh. I. Cantacuzino)

Au fost efectuate săpături în interiorul bisericii ctitorite de Vasile Lupu, precum și pe latura ei nordică, precizîndu-se integral planul bisericii din ultimul sfert al secolului XVI-lea, ale cărui fundații fuseseră descoperite prin cercetările inițiate în 1969, de Muzeul județean Dîmbovița. Este vorba de o

biserică de plan triconc, avînd un pridvor deschis care înconjoară pronaosul pe trei laturi. Într-o fază ulterioară acest pridvor a fost demolat fiind construit un exonarthex, la vest de pronaos.

Mănăstirea Tismana — jud. Gorj (arheolog Gh. I. Cantacuzino)

Cercetările efectuate la nord de biserică au scos la iveală urme de construcții (bolovani de piatră, mortar) care pot fi ipotetic atribuite unui edificiu ridicat direct pe stîncă, anterior actualei biserici.

Biserica fostei episcopii de Vad — jud. Cluj (arheolog Mariana Beldie)

S-au continuat cercetările arheologice atît în interiorul cît și în exteriorul bisericii. În pronaos s-a descoperit un mormînt care datează probabil din sec. XVI, în care se afla un acoperămint de cap (honetă) din mătase brodată cu fir de argint-aurit. Obiectul este predat la Atelierul de restaurare a țesăturilor din cadrul Muzeului de Artă al R.S.R.

În exterior s-a extins săpătura în special la răsărit de biserică pentru surprinderea unor urme ale clădirilor vechii episcopii. Nu avem încă indicii certe. Cercetările continuă.

Cetatea țărănească cu biserica fortificată din Valea Viilor — jud. Sibiu

(arheolog Mariana Beldie)

S-au executat o serie de secțiuni în incintă și o secțiune în sacristie.

Inițial biserica a avut o sală cu contraforturi cu dimensiunile 0,90×0,70 m, păstrate în mare parte numai la nivelul fundațiilor. Corul acestei săli nu a putut fi cercetat la exterior, fiind îmbrăcat de zidurile urnului construit la începutul sec. XVI.

Pe latura nordică s-au descoperit fundațiile unei încăperi adosate bisericii; probabil este vorba de capela „Sf. Cyriacus”, menționată într-un document din 1446, demolată cu ocazia fortificării bisericii.

În sacristia actuală (pe latura de nord a corului) s-a descoperit sub tencială o veche intrare spre cor, care a corespuns unei sacristii mai vechi. Secțiunea executată în interior a prilejuit descoperirea unui zid și a unei pardoseli de cărămidă aparținînd acestei sacristii mai vechi.

Cercetările continuă.

D.M.I.A

ACTIVITATEA DE RESTAURARE A MONUMENTELOR ISTORICE DIN R.P. POLONĂ

În toamna anului 1971 am avut ocazia să străbat Polonia în lungul unui traseu care a cuprins cele mai importante centre istorice ale țării precum și zone de mare densitate în monumente istorice și să cunosc apoi modul de organizare a activității de restaurare a monumentelor istorice, atît la Varșovia cît și la Wrocław.

Imaginea postbelică a Poloniei, păstrată în arhivele orașelor, reprodușă de monografia fiecărui oraș, imagine care nu se șterge din memoria întregului popor polonez este aceea a unor nesfîrșite orizonturi de ruine. Distrugerile nu au ocolit nici monumentele istorice sau de artă. Exemplele pot fi extinse la scara întregii țări: Gdansk, Poznan, Wrocław, cu centre istorice de mare valoare, au fost dărîmate aproape în întregime, iar tragedia Varșoviei și a citadelei ei este universal cunoscută — la sfîrșitul războiului numai 15 la sută din fondul construit al capitalei poloneze mai putea fi folosit. Din fericire, Cracovia, orașul-muzeu, a scăpat ca prin minune.

După încheierea păcii a urmat o gigantică muncă de reconstrucție a centrelor urbane distruse, reconstrucție în care restaurarea monumentelor istorice sau de artă a avut prio-

ritate. Astfel, la Wrocław au fost restaurate pînă în prezent 230 monumente dintr-un total de 283, cît număra orașul înainte de război.

Restaurarea monumentelor s-a făcut în ordinea importanței lor, în funcție de clasificarea alcătuită de Ministerul Culturii și Artei în urma unei serioase campanii de cercetare și documentare. În acest sens, trebuie subliniată atenția cu care este tratată faza de cercetare a fiecărui monument, cu bază a oricărei restaurări.

Pentru vasta operă de reînnoire a bogatului tezaur de monumente istorice și de artă al Poloniei, imediat după război a fost creat un puternic organism pe lângă Ministerul Culturii și Artei, organism ce poartă numele de: *Serviciul național pentru restaurarea monumentelor de cultură și artă* (cunoscut mai ales sub inițialele P.K.Z.).

Amploarea deosebită dată acestui serviciu a fost determinată de numărul mare de monumente (aproximativ 35 000), de starea în care se aflau cele mai multe dintre ele, ca și de impresionantele fonduri destinate acestei opere. Acest serviciu este o întreprindere economică, ce combină principiul descentralizării cu o coordonare economic-administrativă unică.

Serviciul național pentru restaurarea monumentelor istorice utilizează aproximativ 400 de specialiști (conservatori, istorici de artă, arhitecți, ingineri, arheologi etc.) și cam 3 500 de muncitori calificați.

Activitatea acestui personal se desfășoară în cadrul a 15 filiale sau servicii, repartizate în întreaga țară. În fiecare filială sau serviciu sînt organizate secții pentru proiecte de arhitectură, servicii de construcție, ateliere fotografice, servicii de documentare științifică și istorică, ca și servicii de restaurare a picturilor.

Există însă și o tendință de specializare a fiecărei filiale pe diverse domenii. Astfel, la Varșovia funcționează laboratoare de cercetări științifice pentru pictură de șevalet, pictură murală, pentru lemn, metal, hîrtie și țesături, serviciul pentru conservarea și restaurarea sculpturilor, serviciul de restaurare pentru artă decorativă, țesături vechi, obiecte de metal și pentru restaurarea documentelor grafice și a cărților vechi. Aici, ca și la Cracovia și la Torun, există de asemenea servicii arheologice. La Szczecin lucrează un laborator pentru materiale speciale privind conservarea zidurilor, a mortarelor și a tencuielilor, iar la Torun —